

بررسی موانع مشارکت گوسفندداران در طرح‌های منابع طبیعی و امور دام استان قم

مجید کلانتری، عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام استان قم

چکیده:

این تحقیق با هدف شناخت موانع مشارکت روستاییان گوسفنددار در طرح‌های اجرا شده دام و مرتع به اجرا گذاشته شده در سالهای قبل در استان قم تعیین رابطه هر یک از این عوامل با میزان مشارکت انجام شده است. برای این منظور به روش نمونه‌گیری تصادفی ۱۰۰ نفر گوسفنددار کشاورز از میان جامعه گوسفندداران استان انتخاب و مورد مصاحبه واقع شدند. نتایج این تحقیق نشان دادند که نمونه مورد بررسی یک جامعه بزرگسال، شاغل، با میانگین سن ۴۸ سال، متأهل و عائله‌مند بوده (۸۶ درصد افراد) و بیش از نیمی از افراد بی‌سواد یا کم‌سواد بودند (۵۱ درصد افراد). تعداد افراد خانواده‌ها، به طور میانگین دارای ۸ نفر بوده و شغل اصلی آنان دامداری و کشاورزی بوده است (۸۸ درصد) و آن دسته که مشاغل اصلی دیگری داشتند، در کنار کار خویش به کشاورزی و دامداری نیز مشغول بودند. بیشتر خانواده‌ها امکاناتی از قبیل آب لوله‌کشی، برق، یخچال، رادیو، تلویزیون، ضبط صوت، ماشین لباسشویی و... داشتند. میانگین تعداد احشام (گاو، گوسفند، بز و طیور) ۱۶۰ رأس بود. هر خانوار به طور میانگین از ۱۲/۷۸ هکتار زمین زراعی و ۱/۷۵ هکتار باغ داشتند و از نظر مالکیت به‌طور عمده مالک بودند. از نظر ارتباطات، به برنامه‌های رادیویی به نسبت کمی گوش فرا داده و کمتر از برنامه‌های تلویزیونی مربوط به روستا استفاده کرده‌اند و در حد کمی به

شهرهای استان و مرکز استان مسافرت کرده اند. در عین حال بیشتر آنها آگاهی نسبی مناسبی از طرحهای عمرانی به اجرا در آمده در پنج سال گذشته داشته و در طرحهای قبلی به نوعی مشارکت داشته‌اند. از نظر تجزیه و تحلیل استنباطی میان متغیرهای سن، میزان سواد، وضعیت اقتصادی، ارتباطهای ترویجی، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و میزان مشارکت، رابطه معنی‌دار آماری در سطح ۵ درصد وجود داشت ($P > 0/05$).

واژه‌های کلیدی:

دام، مرتع، مشارکت و موانع مشارکت.

مقدمه:

امروزه میزان مشارکت و حضور فعالانه مردم در کارها و فعالیتهای مربوط به خویش به عنوان یکی از شاخصهای توسعه هر کشور تلقی می‌شود. تحقیقات انجام شده در کشورهای مختلف مؤید این نکته است که چنانچه هر نوع تسهیلات عمرانی بدون مشارکت مردم ساخته شود، معمولاً روستاییان قدر آن را ندانسته و آن را از خود نمی‌دانند (۸ و ۱۱). همچنین تجربه سازمانهای ذیربط در توسعه روستایی به ویژه جهادسازندگی نشان داده است چنانچه روستاییان در برنامه‌ریزی و اجرای طرحها و برنامه‌های توسعه روستایی مشارکت نداشته باشند، در حفظ و نگهداری این طرحها چندان کوششی بعمل نیاورده و زمان اجرای این برنامه‌ها نیز به درازا می‌کشد. به علاوه، چنین برنامه‌هایی با مقاومتهایی از سوی روستاییان مواجه می‌گردد که پذیرش و اجرای آنها را با مشکلاتی روبرو می‌سازد (۱۲). بدین ترتیب موضوع مشارکت و دخالت دادن مردم در سرنوشت طرحها در هر زمینه‌ای به عنوان یک هدف ارزشی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. از سوی دیگر بررسی و شناخت عوامل که نقش بازدارنده در

مشارکت داشته و از جنبه‌های مختلف قادر به کاهش میزان مشارکت افراد در طرحها و موضوعات خاص از جمله تحقیقات کاربردی هستند نیز حائز اهمیت فراوان است.

مواد و روشها:

از آنجا که در این تحقیق، محقق امکان هیچ گونه مداخله و دستکاری در متغیری را نداشته است، بنابراین تحقیق از نوع شبه تجربی یا نیمه تجربی محسوب می‌شود و چون به توصیف پدیده‌های مختلف می‌پردازد، ماهیت توصیفی داشته و از آنجا که همراه با تبیین عوامل و تعریف رابطه علت و معلولی است، بنابراین ماهیت تحلیلی نیز دارد. از سویی تحقیق در زمان گذشته صورت گرفته و پس از آن محقق به بررسی عوامل پرداخته، بنابراین ماهیت گذشته نگری داشته و در نهایت از روشهای استقرایی و قیاسی نیز در آن استفاده شده است.

روش تحقیق در این پژوهش روش مشاهده مستقیم بود و از آنجا که منطقه مورد مطالعه وسیع و گسترده بود از تکنیک پیمایشی استفاده گردید.

متغیر وابسته در این پژوهش عبارت بود از میزان مشارکت در طرحهای منابع طبیعی و امور دام و برخی از متغیرهای مستقل عبارت بودند از وضعیت اقتصادی افراد، سطح آگاهی، برخورداری از رسانه‌های ارتباط جمعی، ارتباطات ترویجی، تحرک جغرافیایی، سن، سواد، میزان اعتماد، انگیزه و مواردی از این قبیل.

جامعه آماری در این پژوهش کلیه دامداران گوسفنددار استان قم (حدود ۱۰۰۰ دامدار) بوده که پس از تعیین حجم نمونه (۱۰ درصد جامعه آماری) براساس نمونه‌گیری به روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک، نمونه‌ها انتخاب و مورد پرسشگری واقع شدند.

مهمترین سؤالهای این طرح شامل: ۱- ویژگیهای فردی و اجتماعی افراد مورد مطالعه چیست؟ ۲- آیا وضعیت اقتصادی افراد در میزان مشارکت آنان در طرحها تأثیر دارد؟ ۳- میزان آگاهی افراد از اهداف طرحها چقدر است؟ ۴- نوع و میزان مشارکت افراد در طرحهای مورد نظر چگونه است؟ ۵- میزان بهره‌برداری دامداران از رسانه‌های ارتباط جمعی چقدر است؟ و مواردی از این قبیل. همچنین مهمترین فرضیه‌های عبارتند از: بین متغیرهای سن، سواد، میزان آگاهی، ارتباطات ترویجی، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، تحرک جغرافیایی و... با میزان مشارکت روستاییان در طرحهای منابع طبیعی و امور دام به اجرا گذاشته شده رابطه معنی‌داری وجود دارد.

برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز در این تحقیق از ابزار پرسشنامه استفاده گردیده است، بدین ترتیب که اطلاعات مورد نیاز به صورت سؤالهای باز و بسته در قالب دو پرسشنامه طراحی و اجرا گردیدند که این پرسشنامه‌ها شامل: ۱- پرسشنامه روستاییان: که شامل تعدادی سؤال درباره خصوصیات انفرادی و مشخصه‌های عنوان شده در سؤالهای و فرضیه‌های طرح بود. ۲- پرسشنامه کارشناسان و مسئولان: شامل تعدادی سؤال جهت بررسی نگرش مسئولان، کارشناسان و دست‌اندرکاران اجرای طرحهای منابع طبیعی و امور دام به موضوع مشارکت در استان قم بود.

در انجام این پژوهش از روشهای آماری زیر استفاده گردیده است:

۱- جهت توصیف داده‌ها از انواع جدولهای یک بعدی، فراوانی، درصد فراوانی، فراوانی نسبی و فراوانی تراکمی استفاده شده است.

۲- جهت سنجش معنی‌دار بودن روابط بین متغیرها و آزمون فرضیه‌ها از آزمون معنی‌دار بودن کای اسکوئر استفاده گردید.

۳- جهت سنجش چگونگی ارتباط بین متغیرها و تعیین همبستگی آنها، از ضرایب همبستگی اسمی و ترتیبی استفاده شد.

۴- کلیه مراحل محاسبات به وسیله رایانه و با استفاده از نرم افزار SPSS. WIN صورت گرفت.

نتایج:

براساس نتایج بدست آمده از نظرسنجی، اکثر مسؤولان و دست اندرکاران و کارشناسان مرتبط با اجرای طرحهای منابع طبیعی و امور دام که در واحدهای مختلف سازمان اشتغال داشته‌اند، به ویژه در رده‌های پایین هنوز معنای دقیقی از مشارکت در ذهن نداشته‌اند و بر اهمیت مشارکت مردمی در اجرای طرحهای مختلف در زمینه منابع طبیعی و امور دام واقف نبوده و در اصول مقوله مشارکت و توسعه روستایی در جریان فعالیتهای مشارکتی را با دیده شک و تردید می‌نگرند. به علاوه نسبت به عوامل مؤثر در جلب مشارکت روستاییان برای انجام طرحهای مشترک و نیز چگونگی سازماندهی افراد و همچنین عوامل مؤثر بر عدم مشارکت آنها شناخت چندانی ندارند (حدود ۸۰ درصد)، به عبارت دیگر هنوز عده زیادی از مسؤولان، دست‌اندرکاران و کارشناسان اجرایی و غیر اجرایی که با طرحهای فوق در ارتباط هستند، نسبت به مشارکت مردم و اهمیت آن در اجرای این گونه طرحها و شناخت و یا اعتماد چندانی نداشته‌اند، بنابراین تمایل چندانی هم در استفاده از این شیوه برای اجرای طرحهای فوق از خود نشان نمی‌دهند.

براساس نتایج حاصل از توزیع فراوانی و آماره‌های توصیفی، میانگین سن جامعه مورد بررسی ۱۸ ۴۸ سال بوده و پراکندگی سنی به نسبت زیاد مشاهده شد که به این ترتیب با یک جامعه بزرگسال مواجه بودیم. وضعیت تأهل نشان داد که اکثریت افراد مورد بررسی (۸۶ درصد) متأهل بودند. همچنین اکثر افراد مورد بررسی (۸۷ درصد) فاقد سواد و یا دارای سواد ابتدایی بودند. میانگین تعداد افراد خانواده در جامعه مورد

بررسی 8 ± 6 نفر بود که از این نظر نیز پراکنش خانواده‌ها زیاد بود. شغل اصلی اکثریت افراد مورد بررسی کشاورزی (۷۱ درصد) و بعد از آن دامداری (۱۷ درصد) با تأکید بر گوسفنداری بوده است که البته سایر مشاغل نیز به چشم می‌خورند ولی از درصد پایینی برخوردار هستند. به‌طور کلی بیشتر افراد مورد بررسی از وسایل رفاهی منزل برخوردار بوده، مواردی نظیر آب و برق که از جمله تسهیلات ضروری خانواده‌ها به‌شمار می‌رود، در تمامی منازل خانواده‌های روستایی وجود داشتند. متوسط تعداد دام در جامعه مورد بررسی برابر 160 ± 58 رأس بود که از این نظر نیز پراکنش بالایی مشاهده شد. این تعداد مربوط به انواع دامها نظیر گاو، گوساله، گوسفند و بز، شتر و انواع طیور بود. متوسط کل اراضی در اختیار افراد مورد بررسی $12/78 \pm 2/9$ هکتار بود که از این نظر نشان دهنده مقدار پراکنش فوق‌العاده زیاد می‌باشد. همچنین متوسط اراضی زراعی در اختیار افراد $32/5 \pm 1/75$ و متوسط مقدار باغهای در اختیار افراد $1/75 \pm 0/5$ هکتار بوده است که پراکنش زیادی از این نظر وجود دارد و ۶۱ درصد افراد مورد بررسی اراضی را به صورت کلی در تملک خود داشتند. بیشتر افراد مورد بررسی (۷۰ درصد) تمایل به گوش دادن به برنامه‌های رادیویی نداشته و آن دسته هم که به‌طور روزانه گوش می‌دهند، ساعات کمی را به این کار اختصاص داده‌اند. همچنین بیشترین زمان تماشای برنامه‌های تلویزیونی دو ساعت در شبانه‌روز بود که به این ترتیب میزان ارتباط از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی برای جلب مشارکت افراد در اجرای طرحهای مورد نظر بسیار ضعیف می‌باشد. نتایج حاکی از آن است که درصد قابل توجه افراد مورد بررسی (۵۴ درصد)، فاقد هر گونه مسافرت به شهرهای خارج از استان بوده و یا درصد بسیار کمی از افراد به این گونه مسافرتها رفته‌اند و در مورد مسافرتها خارج کشور نیز ۹۵ درصد افراد فاقد این گونه مسافرتها بوده‌اند. براساس نتایج بدست آمده ۸۰ درصد از افراد مورد بررسی فاقد عضویت در شورای اسلامی روستا بوده و تنها ۲۰ درصد افراد عضو شورا بودند و براساس نظرسنجی در این مورد ۷۱ درصد از افراد

جامعه مورد بررسی تمایلی به عضویت در شورای اسلامی روستا نداشته و تنها ۲۹ درصد اظهار تمایل کردند. که عمده دلایل ارائه شده در این زمینه عبارت بودند از:

۱- کمبود وقت، ۲- عدم سازش با مردم، ۳- عدم کارآیی، ۴- عدم نیاز، ۵- دوست نداشتن، ۶- بی‌سوادی و ۷- این کارها دردسر دارد.

نتایج بررسی در مورد شرکت در دوره‌های ترویجی نشان داد که اکثر افراد مورد بررسی (۶۸ درصد) در دوره‌های آموزشی و ترویجی شرکت نکرده‌اند و تنها عده کمی در این دوره‌ها آن هم در یک یا دو دوره شرکت داشته‌اند (۲۱ درصد) بقیه جوابی ارائه نداده‌اند. در مورد آگاهی از طرحهای عمرانی اجرا شده در پنج سال گذشته، نتایج نشان داد که آگاهی به نسبت خوبی در مورد طرحهای فوق در منطقه اجرا شده به‌وسیله روستاییان دامدار وجود دارد. به‌طوری که ۵۶ درصد افراد حداقل یک طرح، ۲۵ درصد افراد دو طرح و ۱۷ درصد افراد سه طرح را بر شمرده و تنها دو درصد افراد طرحی را معرفی ننموده‌اند. همچنین از نظر مشارکت در طرحهای قبلی، نتایج نشان داد که اکثریت افراد (۷۲ درصد) اعلام داشته‌اند که در دو طرح مشارکت داشته‌اند. این موضوع حاکی از این است که در منطقه زمینه‌های مشارکت قبلی و نیز امکان فعالیت‌های مشارکتی بعدی وجود دارد. در مورد آرایه دلایل مشارکت از سوی افراد، نتایج نشان داد که انگیزه و دلیل شرکت افراد در طرحهای قبلی ۱۹ درصد در مورد نفع شخصی، ۱۷ درصد بالا بردن کمیّت و کیفیت تولید، ۲۰ درصد دستیابی به نتایج بهتر، ۱۷ درصد کمک به مأموران، ۱۷ درصد احساس نیاز و ۱۰ درصد اثرات مثبت بعدی مطرح شده است.

در مقابل براساس نتایج بدست آمده از بررسی مؤلفه مشارکت در طرحهای جاری منطقه، بیشتر روستاییان مورد بررسی (۶۶ درصد) در طرحهای مورد نظر هیچ نوع مشارکت نداشته و تنها ۳۴ درصد مشارکت داشته‌اند که به صورت کم (۶۱ درصد)، متوسط (۱۰ درصد)، زیاد (۴ درصد) و خیلی زیاد (۴ درصد) قابل ذکر می‌باشند. در

مورد مؤلفه آگاهی از اهداف طرح، ۶۶ درصد از روستاییان اظهار داشته‌اند که اهداف طرح‌های عمرانی در ابتدای کار برایشان آشکار بوده و در مقابل ۱۲ درصد اظهار داشته‌اند که اطلاعی از اهداف طرح نداشته و ۲۲ درصد هم اظهار داشته‌اند که تا حدودی از طرح‌های مشارکتی و اهداف و مقاصدی که به دنبال دارند، باخبر بوده‌اند. با توجه به نظرسنجی در مورد برخی دیگر از مؤلفه‌ها به نظر ۲۴ درصد از روستاییان دولت موظف است که تمامی مشکلات مربوط به دام و مرتع را حل نماید. در مقابل ۲۶ درصد اظهار داشته‌اند که روستاییان خود باید این مهم را انجام داده و مشکلات موجود را حل نمایند. گروه سوم با اکثریت ۶۰ درصد بر این باورند که با همکاری دولت و مردم بهتر می‌توان مشکلات را حل کرد. به نظر ۵۳ درصد از روستاییان کار فردی در انجام طرح‌های امور دام و منابع طبیعی بهتر از کار جمعی است در مقابل ۴۷ درصد معتقدند کار دسته جمعی بهتر از کار فردی است و میزان موفقیت در کارها بهتر خواهد بود. از دیدگاه ۸۲ درصد از روستاییان چنانچه در نبودشان هم محلی‌ها در اتخاذ تصمیمات مربوط به طرح‌های مزبور تصمیم بگیرند مورد قبول آنها خواهد بود در مقابل ۱۸ درصد راضی به تصمیمات دیگران در نبودشان نیستند. لیکن ۸۴ درصد اظهار داشته‌اند که اگر این تصمیمات را شورا بگیرد، مورد قبول آنها خواهد بود و در مقابل ۱۶ درصد راضی به تصمیمات شورای اسلامی روستا هم نبودند.

براساس نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها در این طرح می‌توان اظهار داشت که میان متغیرهای مستقل میزان تحصیلات دامدار، شغل اصلی و فرعی، وضعیت تأهل، نوع مالکیت زمین و باغ و میزان آن و متغیر وابسته میزان مشارکت رابطه معنی‌دار وجود ندارد ($p > 0.05$). همچنین براساس این نتایج میان متغیرهای مستقل وضعیت اقتصادی دامدار، سطح آگاهی، ارتباطات ترویج، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، میزان تحرک جغرافیایی، اعتماد به مسئولان، انگیزه برای مشارکت، برگزاری کلاسهای آموزش،

امکانات روستا و تعداد دیگری از متغیرها با متغیر وابسته میزان مشارکت رابطه معنی دار و مستقیم وجود دارد ($P > 0/05$).

با توجه به نتایج حاصل از آزمون همبستگی میان متغیرها مشاهده شده و میان متغیرهای مستقل همبستگی وجود دارد. یعنی وضعیت اقتصادی افراد، میزان آگاهی افراد از طرحها و نتایج آنها، برگزرای کلاسهای آموزشی - ترویجی، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی نظیر رادیو و تلویزیون، میزان مسافرت داخل و خارج استانی، امکانات رفاهی و وضعیت روستا از نظر کشاورزی و نیز میزان انگیزه برای مشارکت در طرحهای تحقیقی و عمرانی و بالاخره اعتماد به مسؤولان اجرایی این نوع طرحها با متغیر وابسته میزان مشارکت همبستگی زیادی مشاهده شد جدول شماره (۱)، و به عبارت دیگر متغیرهای مذکور بیشترین تأثیر را در متغیر وابسته یعنی میزان مشارکت روستاییان دامدار داشته‌اند.

جدول شماره (۱): نتایج بدست آمده از آزمون همبستگی میان متغیرها

ردیف	نام متغیر	Value	Signi
۱	وضعیت اقتصاد افراد	۰/۴۷	۰/۰۰۰
۲	میزان آگاهی افراد از طرحها و نتایج آنها	۰/۳۹	۰/۰۰۰
۳	شرکت در کلاسهای آموزشی - ترویجی	۰/۴۶	۰/۰۰۰
۴	استفاده از رسانه‌ای ارتباط جمعی	۰/۴۱	۰/۰۰۰
۵	میزان مسافرت داخل و خارج استان	۰/۴۹	۰/۰۰۰
۶	امکانا رفاهی روستا	۰/۶۵	۰/۰۸۰
۷	وضعیت کشاورزی روستا	۰/۱۵	۰/۰۰۰
۸	انگیزه برای مشارکت در طرحها	۰/۴۲	۰/۰۰۱
۹	میزان اعتماد به مسؤولان اجرای طرحها	۰/۴۸	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه گیری:

با توجه به نتایج ارایه شده در قسمت قبل می‌توان استنباط نمود که بیشتر روستاییان مورد بررسی آگاهی نسبی مناسبی از طرحهای عمرانی به اجرا درآمده در طی سالهای گذشته داشته‌اند و به نوعی در این قبیل طرحها مشارکت داشته‌اند. از جمله دلایلی که برای مشارکت خود عنوان نموده‌اند، مواردی مانند نفع شخصی، دستیابی به زندگی بهتر و بهتر شدن کمیّت و کیفیت تولید بوده است. بیشتر افراد مورد بررسی تا حدودی از اهداف طرحها آگاه بوده که این موضوع نقش بسیار ارزنده‌ای در یک مشارکت فعال و مؤثر دارد. بیشتر تحقیقات انجام شده در مقوله مشارکت مؤید این مطلب می‌باشند (۲، ۴، ۵ و ۱۱).

تحلیل استنباطی در مورد رابطه سن و مشارکت بیان کننده رابطه معنی‌دار آماری بوده، اما همواره باید توجه داشت که کار با بزرگسال روستایی آداب و اصول خاصی داشته که می‌بایست آنها را رعایت نمود تا تأثیر منفی بر روی میزان مشارکت آنها نداشته باشد (۵). از طرفی با افزایش سن قدرت تحلیل منطقی افراد و توانایی درک افراد افزایش یافته و از طرف دیگر فرد محافظه‌کارتر شده و برای جلب آنان به همکاری می‌بایست از راههای متنوعی بهره جست. این مطلب نیز در بیشتر تحقیقات به چشم می‌خورد (۳، ۸ و ۹).

از جمله معضلات که در جامعه روستایی ما همچنان به عنوان سدّی در مقابل توسعه خودنمایی می‌کند، سواد یا سطح تحصیلات افراد می‌باشد. هر چند در این تحقیق رابطه معنی‌دار آماری بین متغیر مستقل سطح سواد و متغیر وابسته میزان مشارکت مشاهده نشد. اما اکثریت قریب به اتفاق جامعه مورد بررسی فاقد سواد و یا کم سواد بوده‌اند.

بدیهی است که کار با افراد بی‌سواد مشکل‌تر بوده، اما باید دید که انتظار ما از سواد در جامعه مخاطب چیست، و این مشکل را چگونه می‌توان مرتفع نمود. همان‌طور که در بسیاری از نتایج تحقیقات مشابه عنوان شده است (۴، ۵، ۶ و ۹)، ایجاد کلاسهای آموزشی - ترویجی، کلاسهای توجیهی و گردشهای علمی و مشاهده تجارب موفق از جمله راههایی است که می‌تواند مشکل بی‌سوادی یا کم‌سوادی افراد مخاطب را تا حدودی مرتفع سازد.

وضعیت اقتصادی مناسب همواره یک ابزار تسریع بخش در هر گونه فعالیت به ویژه فعالیتهای مشارکتی به شمار می‌رود، به ویژه برنامه‌هایی که مستلزم مقداری صرف هزینه می‌باشند. بنابراین بهره‌مندی از یک وضعیت بسامان اقتصادی زمینه مناسبی را برای شرکت در برنامه‌های مشارکتی، توسعه‌ای و اقتصادی فراهم خواهد ساخت. شهید زندی (۶) نیز در تحقیق خود عوامل مؤثر بر مشارکت دامداران را در احیای مراتع برشمرده است و به روشنی بر امر فوق تأکید داشته و رابطه معنی‌دار آماری و همبستگی زیاد (۶۵٪) این متغیر را با متغیر وابسته میزان مشارکت بیان داشته است. برای رفع این معضل به نظر می‌رسد که بایستی طرحهای مشارکتی را چنان طراحی نمود که مزیت اقتصادی آنها به‌طور کامل آشکار بوده و قابل توجه باشند و این توجیه توسط روشهای مختلف آموزشی و ترویجی صورت گیرد. همچنین عدم آگاهی لازم و کافی از موضوع مورد مشارکت و نیز عدم اطلاع کافی از مواردی نظیر برنامه‌ها و اهداف طرحها، مناطق اقتصادی و شرایط مشارکت، تجارب مناطق مختلف در برنامه‌های مشارکتی، سطح حمایت مورد نیاز مسؤولان اجرایی طرحها و تعدادی دیگر از این موارد از جمله محورهای اصلی تشکیل‌دهنده ابعاد آگاهی در روستاییان بوده که پس از حصول آن خواهند توانست با اطمینان بیشتر و با کیفیت بهتری در این گونه طرحها مشارکت کنند (۱، ۳، ۷ و ۱۲). از این‌رو مسؤولان امر وظیفه دارند که آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی را برای هر طرح مشارکتی به نحو مطلوب انجام دهند. مواردی نظیر عضویت در شورایی

اسلامی روستا، عضویت در خانه ترویج، ارتباط با مروجان و کارشناسان مسایل دام و مرتع و غیره منجر به افزایش وسعت دید و دامنه اطلاعات روستاییان در جهت پیشبرد اهداف طرحهای مشارکتی خواهد شد. همین طور در مورد رسانه‌های ارتباط جمعی و برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی بهترین راه بیان نتایج و ارائه تصویر مناسب از تجارب مشارکتی طرحهای موفق در داخل و خارج و ایجاد انگیزه برای مشارکت است، چنانچه دارای جذابیت‌های لازم باشند (۸، ۱۰ و ۱۳).

پیشنهادها:

با توجه به نتایج حاصل از این تحقیق ارایه چند پیشنهاد به شرح زیر که مسؤلان را در عمل قادر خواهد ساخت تا موانع مشارکت روستاییان را شناسایی و مرتفع نمایند، ضروری به نظر می‌رسد.

۱- برگزاری کلاسهای توجیهی، آموزشی- ترویجی و اطلاع‌رسانی پیرامون موضوع مورد مشارکت ضروری است.

۲- انجام گردشهای علمی به منظور آگاه ساختن روستاییان از منافع و عملکرد برنامه‌های مشارکتی قبلی بسیار سودمند خواهد بود.

۳- استفاده از بهره‌برداران واقعی و اصلی موضوع مورد مشارکت (به عنوان مثال چوپان یا فردی که ارتباط مستقیمی با گله و مرتع دارد) در دوره‌های آموزشی مرتبط موفقیت برنامه‌ها را تضمین نموده و آنها را به هدف اصلی خود نزدیک خواهد ساخت.

۴- جلب اعتماد و اطمینان خاطر روستاییان توسط مسؤلان امر به وسیله مواردی نظیر پرهیز از داده‌های کذب، صداقت، عدم کتمان تنگناها، عدم ارائه راهنمایی غلط و ... می‌تواند این برنامه‌ها را در رسیدن به اهداف خود یاری کنند.

سپاسگزاری:

بدین وسیله از کلیه مسؤولان، دست‌اندرکاران و همکاران گرامی به ویژه مشاوران محترم طرح جناب آقای دکتر مسعود برادران و مهندس مهدی عربزاده مقدم و نیز همکارانی که در اجرای این تحقیق از هیچ کوششی دریغ نورزیده اند به ویژه جناب آقای حسن زارع زاده کمال تشکر و قدردانی بعمل می‌آید.

منابع:

- ۱- ازکیا، مصطفی، ۱۳۷۴. جامعه‌شناسی توسعه نیافتگی روستایی ایران. انتشارات اطلاعات، صفحات: ۱۸ تا ۶۴.
- ۲- تمدنی، داریوش، ۱۳۷۴. نقش مشارکت مردمی در پیشبرد پروژه‌های توسعه. مجله جهاد، سال پانزدهم، شماره ۱۷۴. صفحات ۹ تا ۱۶.
- ۳- جمعه‌پور، محمود، ۱۳۷۵. رهیافت سازماندهی گروه‌های مردمی و مشارکت در فرآیند توسعه روستایی. مجله جهاد. سال هفدهم، شماره ۱۹۴، صفحات ۸ تا ۸۱.
- ۴- حسینی‌نیا، غلامحسین، ۱۳۷۶. بررسی جایگاه ترویج در افزایش مشارکت مردمی در حوزه آبخیز ریمله. انتشارات معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی، صفحات ۲۸ تا ۵۲.
- ۵- سعدی، حشمت‌الله، ۱۳۷۶. عوامل مؤثر بر مشارکت. پایان‌نامه دانشجویی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، صفحه ۲۶.
- ۶- شهید زندی، کاوه، ۱۳۷۵. عوامل مؤثر بر مشارکت دامداران در احیای مراتع. اولین سمینار علمی ترویج منابع طبیعی، امور دام و آبزیان (جلد ۲)، انتشارات معاونت ترویج

و مشارکت مردمی وزارت جهادسازندگی. دفتر مطالعات و بررسیها، صفحات ۱۹۵ تا ۲۰۶.

۷- شهبازی، اسماعیل، ۱۳۷۰. (ترجمه)، مرجع ترویج، تألیف بر توان سوانسون. انتشارات سازمان ترویج و آموزش کشاورزی.

۸- شهبازی، اسماعیل، ۱۳۷۲. توسعه و ترویج روستایی. انتشارات دانشگاه تهران.

۹- عفتی، محمد، ۱۳۷۵. عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در توسعه روستایی. پایان‌نامه دانشجویی کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی علامه طباطبایی.

۱۰- کلانتری، جلیل، ۱۳۷۴. مشارکت، استراتژی جدید در توسعه. مجله جهاد، سال پانزدهم، شماره‌های ۱۷۸ و ۱۷۹.

۱۱- ملک محمدی، ایرج، ۱۳۷۴. شاخصهای مشارکت مردمی در مدیریت منابع طبیعی. مجله جهاد، سال شانزدهم، شماره‌های ۱۸۲ و ۱۸۳.

۱۲- محمودنژاد، منصور، ۱۳۷۰. رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی. انتشارات مرکز تحقیقات بررسی مسائل روستایی، وزارت جهاد سازندگی.

13- Ahathers, R.D. 1973. Why do pepole pariticipate in voluntary action? Journal of Extension. Vol: xl, No: 4, pp: 35-40.